

ԳԱՅՐԵՆԻԲ

ՀԱՐԱԹԱԹԵՐԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ԳԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՀԱՅԲԵՐԵՎՈՐԵՐ Հրատարակչի ամեն Շաբաթ օր : — Բաժանորդագրուրեան պոչմանն են Պօստը եւ Գաւառաց համար , Թրատարուրեան ծախքը միասին 50 դր2. — Վեցամսեայն մէկ Բաժնոյր օսմ . ռախի . — Ձեռքէ կը ծախուի 40 փարաշի : — Ո եւ է զիր եւ ճամբակ պէտք է ուղղել առ Տէր-Խմբագիր Մ. Յ. ՄԵԼԻՔԵԱՆ, Մ. Սարքեան ապարանք, Մէրնան չար- շու Րիւշտի Էճէնտի խան բիւ 20 :

ՏՆՏԵՍԱԳԻՏԱԿԱՆ ԴԱՍԵՐ

'**ᐱ ᑦ ᓂ ᕐ ᑲ**

— ① —

Ընտանիք մը, կ'ըսէ նշանաւոր հեղինակ մը, շատ պարզ կերպիւ կազմուած է, թէպէտեւ ըստ ինքեան բարձր. Ընտանեկան ներդաշնակութեամբ միացեալ անդամք կը բաղկանան հօրմէն, մօրմէն և իւրեանց զաւակներէն. Ընկերական տեսակէտով հայրն է թագաւոր մը, մայրն՝ թագուհի և որդիք՝ իւրեանց հպատակները. Այս երեք վիճակաց մէջ Նախախնամութիւնն շնորհած է ամէն մէկուն յատկութիւններ, որք կարեն բոլոր ընկերութեանց օրինակ ու հիմն նկատուիլ. Ընտանիք մը կը նմանի ազգի մը, յորում կայ բաղքը և անվիճելի իշխանութիւն մը, անձնուէր պաշտօնեայ մը. խանդավառական երախտագիտութիւն ու հնազանդութիւն:

Այս կերպով կազմեալ ընտանիքի մը մէջ, անուրանալի ճշմարտութիւն մ'է թէ՛ ընտանեաց մայրըն ունի իրաւունքներ ու պարտականութիւններ, որպէս պատասխանատու պաշտօնեայ մը նա պէտք ունի բազմաթիւ ծանօթութեանց, մասնաւոր գիտութեանց, յատկութեանց ու հանգամանաց արդար իշխանութեամբ մը իր պաշտօնը վարելու համար։ Կլինը ընտանեկան յարկին թազուհի ծնած է։

մարդ երբեմն իւր բաղդը անոր քով կը գտնէ. նա
ամենակարող արուեստագէտն է. Սոկրատ՝ ընտան-
եաց մայրն մեղուաց թագուհւոյն նմանցուցած է,
և արդարեւ այնպէս է. տիկնոջ տունն իւր վեթական
է, մեղուաց մայր-թագուհին երբ հեռանայ մեղ-
րաց խցիկէն, մեղուք կը ցրուին, մեղրախորիսը կը
խորտակի, մեղրը կը կորսնցնէ իւր քաղրութիւնը.
զայն ճաչակոյղին քիմքը համ չ'զգայր. ընտանեկան
յարկին ներքին մասին կեանքը ճիշդ ասոր պատկերն
է. ուր ընտանեաց մայրն իւր բարի հանդամանք-
ներով փայլի, հոն անուշահոտութիւն և քաղցր
փայտք կան:

«Ընտանեկան բարեկեցութիւնը, կ'ըսէ Ժիւլ Սիմոն, այն տեղն է, ուր մեացեալ կ'ապրին ծնողք եւ որդիք, այսպիսի վայր մը բարեկեցիկ ընտանեաց մը կեդրոնն է»

Որպէս զի բարոյական պարտականութիւնք պահեն ու դարմանեն իրենց սրբո թիւնն ու զօրութիւնը, և ինչպէս նաեւ շատ տղեղ պիտի լինէր երբ պարտէզ մը տնանուէր առանց ծաղկի, ծառ մը առանց տերեւի, պէտք է որ տան մէջ նշմարուին մանկունք՝ ապագայ սերունդք, առ հասարակ տիրեն հոն ուրախութիւն ու զուարթութիւն:

Բաղդին դիպուածովը համեստ աղքատիկ վի-
ճակ մ'իսկ բաւական է անոնց՝ որք սիրով միացած
միայն կը մտածեն իրարու բարիքը, համեստու-
թեամբ կ'աշխատին, կ'ապրին։ Եւ միշտ զուարթ,
մինչեւ վշտահար հարուստներու բով կը պակսի
սոյն երջանկով իւնը։ Տանտիկինն տանը վառա-

բանն է, որ կենդանութիւն կուտայ իր անդամոց. որպէս առանց եկեղեցւոյ չիք կրօնք, նոյնպէս և առանց ներքին միաբանութեան չիք ընտանիք:

Տգիտութիւն է նաև բաղդին դէմ զինուել և գանգատիլ մեր վիճակէն յորում Աստուած դրած է զմեզ. այն դերմարդկային Մանուկը որ ծնած ու ննջած է մուրի մը հին տախտակամածներուն վրայ և չէ գրկած լուսոյ մէջ իւր սիրական Մայրն, և որ երկար տարիներ աղքատութեամբ ապրած է, երբէք իւր բաղդէն չէ դանդաւորած, համբերութեամբ տարած է, սիրեց այդ կեանքը ու երանի կարգաց աղքատաց:

Կնոջ բարոյական պարտաւորութիւնը բազմաթիւ են, որոց վրայ ուրիշ առթիւ պիտի խօսիմք. բարոյականի պահպաններն կիներն են: Կանայք են որ կը խրատեն ու կը հրահանգեն իրենց անդամներն: Կը վարձատրեն անձնութիւնը. երբ պէտք ըլլայ, կինն կուտայ քաջութեան, ճարտարութեան նա մանաւանդ. կրօնասիրութեան օրինակն իւր զաւակաց առջև: Կինն է որ իւր որդւոց կ'ուսուցանէ փափուկ զգացմանց աղետութիւն, կը ծանօթացնէ զանոնք քաղաքական, կրօնական և ազգային օրինաց: Ձրկայ տուն մը որոյ տիրուհին չը մտածէ իր զաւակաց ապագայն ու կեանքը:

Համեստ վառարանի մը շուրջը մէկգմէկ սիրող ընտանիք ամենայն համեստութեամբ գիտեն գիմարել թշուառութեանց և վշտաց. և միշտ կըստեղծեն ու կը հնարեն միջոցներ անոնցմէ ազատելու համար. յուսահատ չեն, իրարու կ'օգնեն: Աստուած կը պաշտպանէ այն թշուառները ուր սէր, միութիւն կայ. «Աստուած ինք սէր է»: Կանանց ձեռքն է իրենց երջանկութիւնը երբ իրենց թշուառութեան մէջ ունին «աշխատասիրութիւնը»: Վայ այն աղքատ ընտանեաց որ իրենց չուառ վիճակին մէջ իսկ ծոյլ են:

Ն. ՊՕՂՈՍԵԱՆ

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆՔ

ՀԱՅ ԴԻՒՂԱՑԻՈՑ ԲՈՒՆ ՎԻՃԱԿԸ

(Շար. նախորդ թիւէն եւ վերջ)

Ֆիզիոլոգիկ վիճակ

Հայ գիւղացիք ֆիզիքական առողջ և առողջ կազմուածքին խանգարած են այլ և այլ ախտերով:

Ներմը՝ որու իրենք այնքան կարևորութիւն չեն ընծայեր ու դարման չեն ընել՝ ամիսներ ու տարիներ տեւելով տոգոյն, նիհար և վատառողջ վիճակի մը կ'ենթարկէ այն առողջ կազմ ունեցող գիւղացին, որու երկար տողեր կը զոհեն մեր բանաստեղծ... այլ, աւա՛ղ, ո՛րք են այն կարմիր այտերը, բոցավառ աչերը, հոգիւ մարմինը... եթէ պատահիս՝ անոնք ալ բացառութիւնները կը կազմեն. ընդհանրապէս հայ գիւղացի կանայք այր մարդերէ աւելի առողջ և աւելի ուժով են. սորա ընական պատճառն աշխատութեան մէջ կը կայանայ, որովհետեւ գիւղացի կանայք են որ կ'աշխատին արտին մէջ, կը քաղեն այգիին մէջ, կը կթեն կաթը, կը տեսնեն տան հոգեբը... մինչդեռ այր մարդիկ ծոյլ ու անհոգ են, միայն գիտեն հերկել:

Ֆիզիոլոգիկ վիճակ

Հայ գիւղացւոց մէջ հազուադիւրէ մը տեսնել նիւթական բարւոք վիճակ ունեցողներ. ընդհանրապէս չքաւոր են և սոն պատճառաւ կը դիմեն կենսասպան պանդխտութեան ցուրտ գիրկը... Հայ գիւղացւոց աղքատութեան և պանդխտութեան պատճառը հայ վաշխառուք եղած են. սորա 10 ոսկի փոխ տալով գիւղացւոյն, 5-10 տարի վերջը ի փոխարէն կ'ստանան անխօսօրէն նորա արտըն, տունն, եղն ու ոչխարներն, և ասով ալ չը ռաւականանալով երբեմն պատիւն ալ...

Այս տեղ հռչակաւոր վաշխառուի մը համառօտ կենսագրութիւնը ներկայելով, ցոյց տանք անոնց ինչպիսի անգութ, անխիղճ և անիրաւ արարածներ ըլլալին:

Բալուայ մէջ թուականէս տասն երկու տարի առաջ ի... երկու եղբայրներ սպասաւորութիւն ընելով, իրենց շահած և աւելցուցած փոքր գումարով կ'սկսին ցորեն առնուլ և փոխ տալ գիւղացւոց. մի քանի տարուան մէջ մէկին տասը շահելով կը մեծցնեն իրենց դրամագլուխը, և այդ անիծեալ օրէն կ'սկսին մէկ մէկ դահիճներ դառնալ գիւղացւոց գլխուն... Յորենի հետ կը միացնեն դրամական փոխառութիւնը. կը գրեն այնպիսի պայմանագրեր որով մէկ երկու տարուան մէջ հարկւրապատիկը կ'ստանան. պարզապէս կը կողոպտեն խեղճ գիւղացիները: Սորա կը պանդխտին մի միայն վաշխառուին ունեցած սպառնքելին վճարելու համար, և իրենց օրասպառիկէն հացէն կտրելով կը հաւաքեն բաւական դրամ և կուգան հայրենիք վճարելու իրենց պարտքը... այլ իրենց երեւակայածէն աւելի կը գտնեն պարտքերնին, որով կուտան ստացուածքնին ու դրամնին և հազիւ կ'ազատեն իրենց պարտամուրհակը:

անդուծ ու անխիղճ վաշխառուին քսակը կը լեց-
ուի և կալուածները կը շատնայ: Վերջապէս, խօս-
քըս առանց երկարելու, այն ի... ները տաւն տար-
ուան կարճ ժամանակամիջոցի մէջ աւերակ կ'ընեն
հայ գիւղերը և աւերակաց բեկորներով կը շինեն
իրենց տունը... և այսօր տաւն հազար ոսկիէն ա-
ւելի հարստութիւն մ'ունին... Ընթերցողը գու-
ցե պահ մը մտածան թէ սոցա հարստութիւնը դո-
յացած ինի իրենց գործունէութեան ու բաղդին
շնորհիւ. սակայն ո՞ր միտք կրնայ ըմբռնել թէ՛
արդար միջոցներով տաւն տարուան մէջ մարդ մը
Հայաստանի աղքատ գիւղերէ տաւն հազար ոսկի
կրնայ չահիլ... մանաւանդ որ իրենց անգթու-
թեան և անխղճութեան ականատես չկայ եղած
եմ, և իրենց հետ անձնական բան մը չունիմ որ
չափազանցեմ:

Արմենական վիճակ

Հայ Գիւղացւոց միակ արհեստն է հողագոր-
ծութիւն. մարդկային սեռի անդրանիկ արհեստն
հողագործութիւնն եղած է: Նախնական ժամանա-
կաց մէջ հողագործութիւնը ինչ վիճակ որ ունէր,
այսօր նոյն վիճակն ունի հա, գիւղերու մէջ. ար-
հեստական նոր փոփոխութիւն մը, նոր յառաջա-
դիմութիւն մը չկայ... երկրագործական նորահը-
նար գործիներու գոյութիւնն իսկ տակաւին յսած
չեն, թողումը անոր գործածութիւնը. երկրագոր-
ծական հսկայ յառաջադիմութեանց առջև հայ
երկրագործաց վիճակը կատարեալ յետադիմութիւն
մ'է: Հայ գիւղացիք, ինչպէս վերև յիշեցինք, մեծ
մասամբ մշակելու սեփական հող ալ չունին,
կաշխատին այս կամ այն «աղայ»ին կամ «չօրպա-
ճի»ին շահուն...:

Հայ գիւղացիք ընդհանրապէս ցորեն և գարի
կը մշակեն. Գարբերդու գիւղացիք բամպակ, Մա-
լաթիոյ գիւղացիք ափիոն և բամպակ: Այս տար-
ուան հունձքերը չըլած գաւառներս խիստ առատ
եղան:

Եթէ երկրագործական արդի յառաջադիմու-
թեան համեմատ մշակուին Հայաստանի հողերը և
ազարակները, հայ գիւղացւոց վիճակը հազարա-
պատիկ կը բարւոքի և փոխան հոլանտական պա-
նիրը Հոլանտայէն բերելու՝ գաւառներէն կ'ստա-
նանք զայն:

Առողջաբանական վիճակ

Հայ գիւղացւոց առողջական վիճակին խան-
գարեալ ըլլալը տեսանք «Ֆիզիքական» դիւսին մէջ:
Եթէ առողջութեան նպաստող բան մ'ունին գիւ-
ղացիք, այն ալ իրենց օգին ու ջրին և պարզ ու-

տելեաց կը պարտին: Նստած ու պառկած տեղեր-
նին խիստ հակառողջաբանական է. տուներն մի-
այարկ և «քէրքիճ» ըսուած հողէ աղիւններով շին-
ուած է. ընդհանրապէս կենդանեաց ախոռը իրենց
պառկած տեղը կը գտնուի, ձմեռը չ'տաքնար,
լոյսն ալ շատ քիչ կ'ստանան: Բաց ի ձմեռէն, ամ-
բողջ տարին գիշերները տանիքին վրայ բացօդեայ
կը պառկին, որմէ յառաջ կուգայ այլ և այլ հի-
ւանդութիւններ և գլխաւորաբար ջերմ:

Ոչ միայն գիւղերն այլ և քաղաքներու մէջ
«գաղղիական» սոսկալի ախտը վերջին ծայր տա-
րածուած է, այր թէ կին, մեծ ու պզտիկ առ-
հասարակ սոյն մահաբեր և սերունդ փճացող ախ-
տով վարակեալ են: Բալուայ առողջաբանական ու
բժշկական տեղեկադիրը որ մատուցած եմ Պօլսոյ
Բժշկական ժողովին, հիւանդաց 0/0 12ը գաղղիա-
կան ախտով վարակեալներ էին: Քարբերդի և Տիվ-
րիկի տեղեկագրոյն ցուցուցածը Բալուինէն վար
չէր մնար... Սյս ահռելի ախտին այս ասո՞րհման
դաւառաց և գիւղերու մէջ տարածուելուն պատ-
ճառը փոխանցումն և ժառանգումն եղած է, և
ընդհանրապէս երկրորդ աստիճանին մ'ը կը գրո-
նուի: Ահաւասկ մեր երեակալած թշնամիներէն
աւելի մահացուցիչ թշնամի մը հայ գիւղացւոց հա-
մար...:

Բժշկական վիճակ

Հայ գիւղացիք ունին իրենց առտնին դեղերն
որ մեծ մասամբ ծաղիկներէ կը բաղկանայ. առող-
ջաբանական ծոմապահութիւն ի գործ չեն դնել
հիւանդաց: Բժշկի յարդն ու արժէքը չեն գիտեր
դնահատել. բժիշկը կը կանչեն այն առեւն միայն
երբ պարտաւոր էին քահանան կանչել: Եթէ ա-
ռանց բժշկի միջամտութեան հիւանդն մեռնի, կը
մխիթարուին «կամք Տեառն» ըսելով. չեն կրնար
ըմբռնել թէ երբեմն անբնական մահեր ալ կրնան
պատահիլ որոց առաջին կրնայ առնել բժիշկին:
Այս խղճալի վիճակին պատճառը չը կարծուի թէ
գիւղացւոց տղիտութիւնն է. Խաբերայ բժիշկներն
ալ մեծ դեր ունին. դաւառաց ու գիւղերու մէջ
«բէստէն»ով ճամբայ ելած տգէտ և դահիճ բժիշկ-
ցուններու թիւն ստուար է: Սորա և ասոնց նման
քիչ մը բարձր բժիշկներ կը շորթեն թշուառ և
անտէր գիւղացւոյն դրան, հոգին ու մարմինն ալ
սպաննելով: Սոյն ազգատեաց, անողորմ և անխիղճ
բժշկաց հայ գիւղացւոց հասուցած մեծամեծ վը-
նասներն պատկերացնելու համար օրինակ մը յիշեմ
աստ որ հաւատարիմ գիւղացիք պատմած են:

Տ...ի գիւղերէն միոյն մէջ կ'ըն մը կը հիւան-
դանայ, որուն ամուսինը Պօլիս բեռնակրութիւն
կ'ընէ, և հինգ տարուան միջոցի մէջ շահած 15

մէծիւորը կը խրկէ իւր ընտանիքին որ պարտքերը վճարէ և տարեկան պաշարը առնէ։ Այս թշուառ ընտանիքը, որպէս ըսինք, հիւանդանալով կը դիմեն քաղաքային բժիշկին որպէս զի այցելէ հիւանդին։ Բժիշկին երկու ոսկի կը պահանջէ (երկու ժամ հեռի գիւղի մը համար)։ աղաչանք ու պաղատանք ոչինչ ազդեցութիւն կ'ունենան քարասիրտ ու անխիղճ բժիշկին վրայ։ Վերջապէս ստիպեալ կը վճարեն երկու ոսկին ու կը տանին բժիշկը։ սա կը հասնի գիւղ և կը քննէ հիւանդը... կ'առաջարկէ դեղ մը 50 դահեկան ուղելով։ շատ մը խօսքերու վրայ կը վճարեն դեղին գինն ալ և կը դարմանեն հիւանդը։ Նոյն միջոցին ուրիշ խեղճ գիւղացիի մը կը հրաւիրեն բժիշկը։ Սա առանց ստանալու մէծիւորը ջնայիր հիւանդին։ բոլոր գիւղացիք կը վրտահացեն զինքը թէ օրական հացի իսկ կարօտ է հիւանդը... բժիշկն անդրդուելի կը մնայ իւր անարդար պահանջի վրայ և ձին քաշելով կը մեկնի...

Արդ՝ երեակայեցէք, Ազնիւ ընթերցողք, թէ այդ ընտանեաց թշուառութիւնը ո՛ր աստիճան հասած կը լինի այդ անդուծ ու անողորմ բժիշկին պատճառաւ։ Երբ իւր ամուսինէն 5 տարուան մէջ ստացած հացադինը 15 մէծիւոր կը յանձնէ բժիշկին ձեռքը... գումար մ'որ իւր ամուսինը հինգ երկար տարիներու մէջ արիւն քրտինք խափելով, օրական պարէնն կտրելով հաւաքած ու խրկած է, այդ ալ տարեկան պաշար գնելու և հին պարտքերը վճարելու համար...

* *

Վերջացնենք մեր նկարագրութիւնը. ինչ որ է մեր յօդուածի վերնագիրը, նոյնն է նկարագրութիւննիս ալ «Հայ գիւղացւոց բուն վիճակը», անոնց վերքերը մասնանիշ ըրինք. «Ի՞նչ ընել պէտք է», ազգային ձեռնհաս իշխանութեան կը պատկանի (1)։

Կը յուսամք թէ Պատրիարքարանն մի քիչ ալ իւր ուշը ի դաւառս կը դարձնէ և պարտ ու պատշաճն ի գործ կը դնէ յօդուած ազգային ընդհանուր բարեկարգութեան ու բարեշրջութեան։

Նախկին քաղաքային բժիշկ
Բալուայ և Մալաթիոյ

ՏՕԲԹԷՕՐ Կ. Յ. ՓԱՇԱՅԱՆ

Արեւելեան Մամուլ

Տիվրիկ, 20 Դեկտ. 1888

(1) Այս մասին արդէն երկար մի տեղեկագիր ղըրկած եմ Գօլոյ Նորընտիր Սրբազան Պատրիարքին անցեալ ամիս։

ՊԱՏԿԵՐ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ

Փողք չարաշուք տային նըշան արտասուածոր
իսկ տրտմութեան,
Հընչեն 'ի հեռուստ արձականքն, 'ի զէն 'ի զէն,
Վաշտ հեծելոց ցրուեալ աստ անդ 'ի ճակատու
դաշտադետնին,
Արագ քան զհողմ հիւսիսային դըռով տուեալ
գան

'ի գունդըս մեռելոտի լէդէոնաց բազմացելոց,
Տարածանին յանկարծակի իբրև թեքս երկուս
ըստուար։

Ընդ անդօր սանձիւ սանձեալ ոտնադրոփ երկվարացն

Ջկայ առնուին սարսըռեալ յոյժ 'ի վերայ ծընգաց իւրեանց։

Շանթըն ննջէ դեռ ևս պահ մի և նըշմարի 'ի գունդն անհուն

Լըռութիւն ինչ սոսկալի յոյժ ամենաին ոք 'ի սիրտ 'ի խէթ։

Լըւեալ աղմուկը հարիւր հազար սոսկա վիթխար լէդէոնաց

Թաւալումն կառաց մեծաց, վըրընչիւն իսկ երկվարաց

Գոչումըն գընդապետից դըղդեալ ելեալ 'ի վեր

եւ շըշընչիւն դրօշուց քաջաց տառաններց 'ի յօդս 'ի վեր։

Մերթ ընդ մերթ ըմբոստացեալ 'ի հագագ յաղթութեան թուի

Կամեցեալ թըռչել գընալ յառաջս փառաց ուրախալից,

եւ մերթ ընդ մերթ երկայնութիւն դրօշուց զինուց յետաձգեալ,

Փակէին զպատերազմըն կորացուցեալ զդրօշ իւրեանց։

Այլ սալարք ախոյենից հնչեցուցեալ զահեղ վահանն

Իբրև մռնչիւն որոտման 'ի ծոց ամպոց թաւալադուր։

Իսկ 'ի գոռ խաղմին գուպար ոչ խորհըրդոց էին հանճարք

Ոչ արուեստից յիշատակ, այլ՝ ամհէի գազանութիւն։

Թընդանօթին թողեալ ըզհետս 'ի մեծ գընդին խաղմարարից

Որպէս հերկահարըս մաղեալ հարթեալ ըզհողըս կոշտ

եւ անհանգիստ աշխատութեամբ 'ի պատառել զանդատանըն

Խիտ առ խիտ ճեղքել զակօս յերեքժանի հողա-
գործաց,
'ի նոյն տիպ նետն անողոք առեալ 'ի չորս պը-
տոյտ մի մեծ,
Յաջ յահեակ փոթորկեալ զքաջաց ծաղիկս ըն-
կէց տապաստ,
Այլ աստանօր դիմաւալ դիւցազն ոմն գեղե-
ցիկ յոյժ
Որոյ էր դեռ աչք արիւննուչտ հրաբորոտութեան
և արժանեաց
Յիւր վերջաւոր սաղաւարտին յորմէ ժայթքէր
նըշոյլ բոցոյ,
Գարգմանակ ահեղ ցըցունք 'ի նըկարէն թուոց-
եալ թեոց,
Եւ ագի ձիոյ կարմիր յետկոյս սըփռեալ գէսք
վարսամին,
Որոյ ձին տատանումն սանձին իւրոյ առեալ 'ի
միտ
Հայեցեալ խոնարհեալ հոտոտէր զայն արտա-
սուեալ յոյժ.
Անդանօր դիտապաստ ծերունի ոմն ծընեալ 'ի
խաղմ
Ունէր նա ըզդաշտ ռազմի փոխան իւրոյ երկիրն
նախնեաց,
Եւ ըզէր փոխան իւրոյ արիւնարբու զինուց մե-
ծաց,
Ի վերայ խանդակարօտ դրօշուց իւրոց արտա-
սուեալ յոյժ
Եւ յորքս 'ի մեռանէն հայեցեալ յաչս ակընպիչ,
Մահն անգութ 'ի թումն ահեղ ոստնու յան-
կարծ թըռչտելով,
Մին մեռանի ամբողջովին միւսն եւրս 'ի փոշիսն
Իբրեւ մի կոճղ զոսորս հատեալ կացինն սուր
երկսայրի,
Տեսեալ նըշխարք մահկանացուաց ցընդեալ ել-
եալ 'ի վեր մինչ յամպս
Եւ դեռ երս ընդ քարչս ածեալ 'ի յերկիրն
խոնաւացեալ,
Ներկեալ յայնժամ ջուրք վըտակաց յարիւն 'ի
թուխ խաղմարարից,
Վիրաւորեալն զոր մահն անգութ հարուածա-
հար 'ի կիսով չափ
Փախուստն ի զուր ի ծոց խանդակարօտ բարե-
կամաց
Գրկախառնին ընդ «խմանըս դան հաւաքին ի-
մի գումար,
Եւ տան օրհնութիւնըս առ բարձրեալն նախն-
եաց մերոց,
Այլ ի զուր տեղատարափ, նետից չանթից
պղընձապատ
Յերկուս ջոլիրս, յաներկիւղըս զինուորացըն քա-
լասըրտից,

Որպէս ճեղքեալ խելն նաւու զանդուներն մեծ,
փակեալ յանկարծ
Նոյնպէս սոցա ձեացուցեալ անդրէն ջոլիրս ի
չորս ճղմալս,
Ձանիւ աղաղակաւ ընթացէք արդ բարեկամք
մարք,
Եկեալ թուել ըզսիրեի զեղբարըս Ձեր, զհար-
սունս նոցա,
Եկեալ պայքարել ընդ քաջասիրտ զինուորաց
դէմ,
Հեղու զարտօսըր աղիողորմ 'ի սիրելիս,
Ձոր աղաղակ սըդոյ տան լու ինեւ ի քաղաքս
Յորմէ հեռէ երկիրն ողջոյն ցաւօք լըցեալ չ'ե է
դեռ,
Վաղիւ արիւնոյն ճաճանչ բոցակիղիալ ըզ նախճի-
րս
Լիցին յայնժամ ամենեցունց տեսարան ինչ ա-
դէկոտոր:
Եւ ջուրք վըտակաց սըրբեալ զսիրն արենաներկ,
Հողմք խըստաշունչք ցրուեալ ցընդեալ ըզվո-
շիսն ապականեալ,
Եւ երկիրն, պարարտացեալ 'ի ճենճերէ հէք
զինուորաց
Ծածկեալ պահեալ ընդ ծաղկալից անդառուա-
տանօք ըզկմախս նոցա:

ԼԱՄԱՐԹԻՆ Թարգ. ԼԵՈՆ Խ. ԹԱՃԵԱՆ

Շրջանաւարտ աշակերտ Ս. Պօղոսեան վարժարանին
Առ դուրս 'ի Գում-Գաիու

Պ Ա Տ Կ Ե Ր

ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ Ս. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ

Հարց եւ պատասխանիք ի Ս. Գրոց

Պատուելի Ստեփան վարժապետ Արիկեան,
Կեդարեա ալևոր և ծերունի ուսուցիչն Ձմիւռնիոյ
Ազգ. վարժարանաց, այս անուամբ ընտիր գըր-
քոյկ մի հրատարակած է «Արև. Մամլոյ» ապարա-
նէն, Գաւառին Կրօն. ժողովոյ արտօնութեամբ և
արդեամբ ու ծախիւք Ձմիւռնիոյ հայ բարերա-
րաց:
Իւր բնատուր պերճախօսութեան և բազմամ-
եայ փորձառութեան կը կարծեմք յուսալ որ լա-
ւագոյն և օգտակար պտուղն եղած լինի այն. հե-
տեաբար բոլոր հայ բանասիրաց հետ, եկեղեցւոյ
անկախութեան և իրաւանց պաշտպան ու անչա-
հախնդիր հայերու ուշադրութիւնն կը հրաւիրեմք
որպէս զայդ կերպով սատարած ու քաջալերած
լինին միանգամայն ազգային աշխատաւորաց մէկ
հասդոյնն:

Կը ծախուի, 'ի գին 5 դահեկանի

ԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐՆԵՐ

«Թարիգ» լրագրող փետր. 19 ամսաթուով հրատարակուած թերթին մէջ հետեւեալ ուշագրաւ տողերն կը կարդամք.

«Ամեն. Մեքիսեդեկ Սրբազան՝ որ տասն և մէկ տարիներ Զմիւռնիոյ Հայոց առաջնորդութիւն ընելէ յետոյ հրաժարած, և տարիէ մ'ի վեր Գրգըլ-Թօփրագի մէջ բնակութիւն հաստատած է, վերջերս հրատարակած իւր մէկ գրքին մէջ զօրաւոր փաստերով հաստատած է թէ՛ Օսմանեան տէրութեան հաւատարիմ հպատակ Հայ-Ազգն ամեն տեսակ կրթական և կրօնական առանձնաշնորհութիւններ վայելած է, թէ՛ Օսմանեան մեծագոր Սուլթանք ամեն տեսակ արտօնութիւններ և առանձնաշնորհութիւններ տուած են անոնց՝ իրենց վարժարաններն ու եկեղեցիներն ինքնուրոյն կառավարելու, և թէ ներկայ Վեհափառ Սուլթանն երկրիս վրայ լուսասփիռ արեգական նման իւր գթութեան ճառագայթներն կը տարածէ իւր բոլոր հաւատարիմ հպատակաց վրայ:

«Բէշթալի և Թրիէստէի մէջ հատարակեալ Ֆրանսական և իտալական լրագիրք» Ամեն. Մեքիսեդեկ Սրբազանի հրատարակած գրքէն բաղմամբիւ հատուածներ արտատպելով՝ դրուատալից խօսքերով յիշատակած են այն բազմապիսի շնորհներն, զորս Վեհ. Սուլթանն անխոր կը հեղու իւր բոլոր հաւատարիմ հպատակաց վրայ:

Ազգ. Ժողով գումարեցաւ երէկ ի Ղալաթիա նորակառոյց վարժարանին մէջ, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը անձնական տկարութեան պատճառաւ բացակայ էր: Յետ ատենադրութեանց և երեսփոխանական ընտրութեանց վաւերացման Ժողովը օրակարգի առաջին խնդրոյն այն է նախորդ Քաղաքական Ժողովոյ համարատուութեան վրայ մէկ ու կէս ժամէ աւելի վիճարանեցաւ, գովեց Նուրեան էֆէնտիի վարչութեան պաշտօնավարութիւնը. և ի մէջ այլոց դիտողութիւններ ըրաւ Ազգ. տրոց, կրթական օրինաց, Կաթողիկոսական ընտրութեան վաւերացման և Ազգ. առանձնաշնորհմանց խնդիրներու վրայ: Եւ վերջապէս որոշեց նախորդ Քաղաքական Ժողովոյ համարատուութեան մասին իւր վերջնական վճիռը տալէ առաջ նախորդ վարչութեան բացատրութիւնները լսել, ըստ որում սոյն վարչութեան անդամներէն ոչ ոք ներկայ կը գտնուէր, թէև իւր համարատուութիւնը օրակարգին մէջ նշանակուած էր: Ժողովը որոշեց ութ օրէն վերստին նիստ գումարել իւր

օրակարգին մէջ գտնուած խնդիրները տնօրինելու համար:

Երուսաղէմի Պատրիարք Ամեն. Տ. Յարութիւն Սրբազան իւր հետն ունենալով Պատրիարքական Փոխանորդ Գեր. Տ. Սիմէոն Ս. Արք-Եպիսկոպոսը հինգշաբթի առաւօտ երէտը Վախերական պալատն երթալով Վսեմ. Հաճի Ալի Պէիներկայեց Երուսաղէմի ծանուցեալ հաշոյն կարդալութեան համար մի աղերսադիր: Վսեմ. Հաճի Ալի Պէյ անմիջապէս Վեհափառ Սուլթանին մատուց սոյն աղերսադիրը, որ հրամայեց կարգադրել Երուսաղէմի ծանուցեալ հաշիւը: Ն. Կ. Վեհափառութիւնը իւր ողջոյնը ղրկեց Տ. Յարութիւն Սրբազանի, յուսադրելով որ Երուսաղէմի պահանջից խնդիրը մօտ օրէն պիտի կարգադրուի և Ն. Սրբազանութիւնը կարող պիտի լինի իւր պաշտօնատեղին վերադառնալու: Տ. Յարութիւն Սրբազան շնորհակալութեամբ մեկնեցաւ Կայսերական պալատէն:

Կը լսեմք թէ սոյն Կայսերական Իրաւէն հաշորդուեր է ի Բ. Դուռն:

Կրօն. Ժողովը երեքշաբթի օր ի Պատրիարքարան գումարուելով կարգ մ' քահանայական և ածուսնական խնդիրներով ղրաղեցաւ:

Քաղաքական Ժողովն ալ չորեքշաբթի օր ի Ղալաթիա գումարուելու ինչ ինչ յարաբերական խնդիրներով ղրաղեցաւ: Քաղ. Ժողովոյ անդամներէն միայն երկու հոգի ներկայ էին:

Նաւալի է որ ժամանակէ մ'ի վեր Քաղ. Ժողովը ոչ միայն մեծամասնութեամբ նիստ չըներ. այլև հազիւ 2-3 հոգի ներկայ կը գտնուին Ժողովոյ գումարման, մինչդեռ Կրօն. Ժողովը գրեթէ միշտ մեծամասնութեամբ կ'ընէ իւր նիստերը:

Կարնոյ գաւառական վարչութիւնը տեղեկագրած է ի Պատրիարքարան թէ վիճակին առաջնորդ Գեր. Արիստակէս Եպիսկոպոսի հրաժարականն ընդունուած է գաւառական ընդհանուր Ժողովոյ կողմէ և խնդրած է որ Կեդրոնական վարչութիւնն ևս ընդունելով Տ. Արիստակէս Եպիսկոպոսի հրաժարականը, առաջնորդական նոր ընտրութեան հրահանգ ղրկէ:

ՊԱԼԵՍՏԱՐԱԲԱՆ

Զուխանեան Տիգրան էֆէնտիի յօրինած Արաբական Պալէստին երկրորդ մասը ևս հրատարակուած է և կը ծախուի Կ. Պօլիս Համիտիէ Ճատտէսի Յովսէփեան էֆէնտիի գրավաճառանոցը, ի գին 10 դահեկանի:

ՈՒՂԵԻՈՐՈՒԹԻՒՆ

ՇՈՒՐՁ ԶՆՈՒՄՆՈՎ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՅ Բ. Մ. ՊՈՋԱՃԵԱՆ

Հռչակաւորն ժիւղ վէռնի Ուղեւորութիւնն յերկրի
ի Լուսին անուն հետաքրքրաշարժ վիպասանութեան շա-
րունակութիւնն եղող սոյն վէպը կը վաճառուի բոլոր
գրավաճառաց քով:

Գին 8 դրուշ

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՆՈՐ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ
ՅՐԱՆՍԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ

Աշխատասիրեաց

Բ. Մ. ՊՈՋԱՃԵԱՆ

Հետեւողութեամբ հռչակաւոր քերականաց
Լառուսի, Կէւարի, Պաշէի եւ Լառիվէ Ֆլէտիի

Սոյն ընդարձակ քերականութիւնն իւր մէջ կը բո-
վանդակէ Գրականութիւնն լեզուի բոլոր կանոններն ու սկզբ-
բունքներն, հանդերձ գործնական հրահանգներով, եւ
այնպիսի օրտակար ծանօթութեամբք որք ցարդ կը
պակսէին ուրիշ քերականութեանց մէջ: Մայրաքաղաքին

գլխաւոր վարժարանք սոյն գործը գնահատելով, ար-
դէն ընդունած են իրենց ուսմանց ծրագրին մէջ:

Գին 7 դահեկան

Դիմել Կեդրոնական գրատուն, Չազմագճըլար թիւ 56:

ՆՈՐ ԴԱՍԱԳԻՐՔ

Թ Ո Ւ Ա Գ Ի Տ Ո Ւ Թ Ե Ա Ն

Ընդարձակ

ՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ

Աշխատասիրեաց

Յ. Գ. ՓՆԱԳԱՇԵԱՆ

ՄԱՍՆ Բ.

Մանկավարժական նոր եւ դիւրութեամբ եղանակաւ
եւ պարզ դիւրամբարեղի ապացուցութեամբք կը խօսի
հետեւեալ նիւթոյ վրայ:

Չափք, կշիւք եւ դրամք. — Տասնութական կոտո-
րակք. — Յատկութիւն թուոց. — Հասարակ կոտորակք. —
Թուրքիոյ հին եւ նոր չափուց եւ կշիւոյ բաղդատու-
թիւնը. — Թուրքիոյ հին եւ նոր չափուց եւ կշիւոյ գինե-
րու բաղդատութիւնը. — Իւրաքանչիւր դասի վրայ
հրահանգք եւ գործնական խնդիրք, ընդամենն իբր
500. — Զանազան ցուցակներ, են. եւ այլն:

Գին 5 դրուշ

մը սակաւագէտ խօսքերով միայն կը խան-
դարուէր որ այդ հոգիներու ճշունդմանց
արձագանքն էին... երբեմն երկար ժամա-
նակ լռիկ եւ անձայն կը շրջագայէին, ար-
դէն սրտերը լռելեայն կը խօսակցէին եւ
սիրայոյզ ժպիտներ կը փոխանակուէին...
Ժպիտն ալ միթէ՞ խօսիլ չէ, եւ ո՛ր գիտէ
ժպիտն ալ որչափ խօսքեր կարտայայտէ
զորս լեզուն անկարող է բացատրելու:

Արեգակն կ'սկսէր իւր «մնաս բարեւ»
տալ երբ մեր երկու սիրարքչիւ հրեշտակ-
ներն ծաղկանց փունջեր հաւաքած փոք-
րիկ մանուկներու պէս դաշտին մէջ վազե-
լով ու ցատկելով դէպ ի ճաշին սեղանն
դիմեցին զոր հաւատարիմ սպասուհին
պատրաստած էր:

Բազմութիւնը կը նուազէր. ամեն ոք
կ'սկսէր իւր վերջին ողջոյնն տալ այդ հո-
գեգրաւ վայրին, շատեր մեկնեցան իրենց
հետ տանելով այդ գեղեցիկ տալաւորու-
թիւնները եւ գողտր յիշատակները զորս ըս-
տացեր էին ի Բեաղդա-խանէ:

Լուսինն սկսած էր բարձրանալ արտե-
ղազարդ կամարի վրայ. իւր պայծառ ճա-
ռագայթները ամեն կողմ կը տարածուէին

և բլուրներու գագաթներն, ծառերու կա-
տարներն, վտակը եւ ամեն ինչ արծաթա-
գոյն կը ներկուէր... Տխրազգեցիկ լուռ-
թիւնը չորս կողմ կը տիրէր. այս խորհր-
դաւոր լուռութիւն «իայն տեսնող թեթեւ
սոսափիւնէն երբեմն կընդհատուէր:

Վտակին վրայ լուսնոյ ցուրբերը ինյա-
լով զայն մշտապէս բոցեր արձակող վառա-
րանի մը վերածած էր. վտակի անշարժ ու
հարթ մակերևութը լուսով համակ իբրեւ
հայելի կը ծփծփար... այս չքնաղ տեսա-
րանը դիտելով չէին յագեհար այդ սիրա-
տենչիկ հոգիներ եւ ժամերով ափունքը
կայնած կը նայէին լուսնոյ, կը նայէին
վտակին եւ կը նայէին իրարո՛ւ...:

—Ո՛հ, ինչ գեղեցիկ գիշեր մ'է, մըմըն-
ջեց կոյսը մեղմ ձայնով մը:

—Խիստ գեղեցիկ, բանաստեղծական
գիշեր մ'է, յարեց երիտասարդն:

Երկուքն ալ խոր մտածութիւններու
մէջ ընկղմեցան:

Գեղեցիկ գիշերուան մը խորհրդաւոր
հանդարտութեան մէջ մտածե՛լ... Այս-
պիսի խորհրդաւոր վայրկեաններու մէջ
խորհրդաւոր անցեալի մը յիշատակները կը

Սոյն ֆուսսուհույ Գրականի Բառարանս հակառակ իւր փոքր ծաւալին ու համեմատ գնոյն՝ կը պարունակէ գրեթէ մեծ բառագրոց չափ բառ եւ ոճ։ Անձուկ միջոցի մէջ հեղինակն յաջողած է յաճախ զետեղել աշխարհաբար բառերուն եւ ոճերուն քով՝ գրաբար համանիշներն ալ, որք անհրաժեշտ են մատենագրական գործոց թարգմանիչներուն։ Ի հարկի բառերուն տաճկերէններն ալ գրուած են, որպէս եւ անկանոն արտասանութիւնք։

Սոյն նիւթական ու բարոյական առաւելութիւններէն զատ՝ կարեւոր թերի մ'ալ կը ընու Գրականի Բառագիրքս, որուն կցուած է պատմական, աշխարհագրական ու դիցարանական անուանց բառարան մը։ Բառագիրքսին վերնագրեալ հատուած մ'ալ՝ ուր համառօտիւ կ'աւանդուին բառակազմութեան կանոնք՝ եզական գործ մը կը կացուցանէ Գրականի ֆուսսուհայ Բառագիրքը։

Գինն է միայն 12 դահեկան։

Կազմեալ Անգղիական հաստատուն կազմով

ՆՈՐ ԱՂՕԹԱԳԻՐՔ

ՊԱՂՏԱՏԼԵԱՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Համառօտ եւ փոքրիկ Աղօթագիրք մը որ շատ յարմարութիւն ունի ընտանեաց համար եկեղեցւոյ մէջ գործածելու, եւ կը պարունակէ օրուան ամբողջ աղօթքներն։

ՏԵՐ-ԻՄԱՍԱԳԻՐ

Մ. Յ. ՄԷԼԻՔԵԱՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ—Մ. ՍԱՐԸՅԱՆ

— 164 —

զարթնուն մարդուս մոգին մէջ. հին օրերը յիշելու և անով ապագան չափելու տենչ մը կը ծնի մարդուս հոգւոյն մէջ։

Լուսնոյ շողերու ներքեւ մարգարտի պէս փայլող երկու արտասուաց կաթիլներ օրիորդին վարդագեղ այտերն թրջեցին... Երիտասարդը տեսնելով այս թանկագին կաթիլներ տրամուլեմամբ համակուեցաւ և հոգին յուզուեցաւ. իսկոյն իւր աչերն այլ թրջուեցան։

Եւ վայրկեան մը յետոյ այս երկու վշտակիր ճակատներ իրար մօտենալով դառն արտասուքներ իրար խառնուեցան։

Բաբէ՛... է՞ր այս արտասուքներ. երանութեան մէջ արտասուել... Թերեւս հարցնեն մեր ագնիւ ընթերցողք։

Կը պատասխանենք։

Անցեալի մը տխուր յիշատակներն են որ արտասուքներ կը կորզէին այս երկու երանագարդ գլուխներէ...։

Կեանքի հակապատկերներ, հոգւոյ բոլոր զօրութեամբ զիրար սիրող ու պաշտող այդ հոգեակներ աւելի ի՞նչ մեծ ցանկութիւն կրնային ունենալ. նա մանաւանդ երջանկութեան մոտափալար մը կը կազ-

— 161 —

թրքական ժամն ութն էր. այն նաւակը զոր պահ մը հետեւելով ձգեցինք որ ազատ սահի ջրերուն մէջ, գնաց դադար առաւ ճիշդ այն տեղ ուր փոքրիկ կամուրջ մը կայ երկու ափուկներ իրար միացնող. օրիորդը երիտասարդին թեւը մտած նաւակէն դուրս ելան և սկսան ծանրաքալ յառաջանալ, անադաբար վայելելով ընտելեան ամենագեղեցիկ պարզէները. ըստ պատահին պարզ գեղջկական սիրուն սեղան մը պատրաստելու զբաղեցաւ։

Այդ երկու սիգածեմ էակներ դողդոջ քայլերով դէպ ի մօտակայ պարտէզներէն մին կը դիմէին որ փոքրիկ պուրակի մը տեսքը ունէր։

Արեգակը տակաւ առ տակաւ ղինքը վարագուրող սպիտակ ամպերը ցրուելով իւր վեհափառ դէմքը ցոյց կ'տար, քամին քաղցրիկ շունչը տերեւները շարժելով կը գար այդ երկու երկնային արարածներու մազերուն մէջ հանգչիլ...։ Թռչունք իրենց հոգեզմայլ երգերով զիրենք կ'ողջունէին։

Պուրակն անմարդ և լռին էր, սորա լուսութիւնը ժամանակ առ ժամանակ քանի